

padě, že se zbaví podřízenosti Sovětskému svazu.

Přestože pozdější události v zemích střední a východní Evropy řadu z představ, které Szelenyi čtenářům nabízí, výrazně zkorigovaly, naznamená to, že by kniha sama ztratila příliš ze své hodnoty. Pomineme-li často přehlížený fakt, že ideje reformovaného socialismu, jež se ve světle našeho současného vývoje jeví spíše jako anachronismus, jsou nejméně pro třetinu světové populace stále aktuální, má i tak kniha stále ještě naší sociologii mnoho co říci. Především zprostředkovává cenné poznatky o vývoji sociální struktury a mobility procesech socialistické společnosti hlavně v období 70. a 80. let a přispívá tak k překlenutí mezer v teoretické a empirické reflexi tohoto období, kterých je

v československé sociologii v tomto směru dosud víc než dost. Ze stejného důvodu je velice užitečná pro dnešní výzkum sociální stratifikace a transformace postkomunistické společnosti. Inspirativní může ovšem být i pro sociální analýzu procesu privatizace a pro sociologii zemědělství a venkova. Konečně, pro všechny zájemce je nepochybně zajímavá a poučná také z metodologického hlediska. Představuje totiž takřka učebnicový příklad vzájemného prolínání teoretické a empirické práce v sociologickém výzkumu, propojování kvalitativních a kvantitativních metod a paralelní aplikace mikro i makroekonomických přístupů, tedy klíčových trendů současné světové sociologie.

Ondřej Hubáček

Michael Mitterauer: Historisch-antropologische Familienforschung. Fragestellungen und Zugangsweisen

Wien, Köln, Böhlau Verlag 1990, 319 s.

Jako patnáctý svazek řady "Kulturstudien, Bibliothek der Kulturgeschichte" vydávané v nakladatelství Böhlau vyšel nedávno sborník statí Michaela Mitterauera o historicko-antropologickém bádání o rodině. Je to jakýsi přehled názorů a výsledků základního výzkumu profesora sociálních dějin vídeňské univerzity, který v posledních deseti letech jako málokdo jiný ve střední Evropě věnoval své síly i orientaci svých studentů šíření myšlenek "New Social History" vzešlých z okruhu cambridgeské skupiny pro dějiny populace a sociálních struktur. Historie, sociologie a antropologie rodiny patří, jak známo, k vedoucím tématům nových sociálních dějin založených na zdůraznění interdisciplinárního principu bádání. Mitterauer byl také iniciátorem německého překladu nejúspěšnější knihy zakladatele cambridgeského studia rodiny Petra Lasletta "The World we have lost", která byla poprvé vydána před dvaceti lety.

Nebyla to však jen inspirace anglické a americké školy, co vedlo na přelomu šedesátých a sedmdesátých let Michaela Mitterauera k volbě tématu. Za důležitý podnět považuje i založení rakouského časopisu pro

další vzdělávání učitelů "Beitrage zur historischen Sozialkunde" v roce 1971 a spolupráci s ústavem pro historickou antropologii ve Freiburgu v druhé polovině osmdesátých let. Nelze zapomenout ani na inspirativní úlohu rakouských historických pramenů, které pro studium rodinných struktur od 17. a 19. století obsahují množství cenných údajů v soupisech "duší" katolických farností zejména v alpských oblastech. Z pramenů této povahy vytěžil již Mitterauer obsáhlou, v roce 1986 vydanou studii o formách rodinného hospodaření na venkově. Analýzou tzv. historických ekotypů a různých způsobů organizace práce jednotlivých rodin zemědělského obyvatelstva na území dnešního Rakouska od 17. do 19. století se snažil objasnit řadu otázek, které si kladla evropská sociologie již v Le Playově době.

Závěry, k nimž došel v roce 1986, podepřel Mitterauer obsáhlým doplněním dalším aspektů historie rodiny, a to především z oblasti antropologie a sociologie. Ve své nové knize z roku 1990 připojil k centrálnímu tématu vývoje rakouské zemědělské či venkovské rodinné domácnosti od 17. do 19. století, vedle starší studie o evropských formách rodiny ve srovnání s jinými kulturními oblastmi, nově zpracovanou kapitolu o vztahu křesťanství k endogamii. Na základě účtyhodného množství pojednání o historicko-antropologické, etnografické i církevně-

historické problematice manželství a rodinného práva řadí západo- a středoevropskou rodinu do oblasti striktní exogamie. Považuje to za výraz vlivu římského práva na manželské otázky spadající do pravomoci raně středověké katolické církve. Postojům této církve k sexuálnímu vztahům v manželství přisuzuje pak Mitterauer v mimoevropských a východoevropských oblastech téměř neexistující jev, totiž odkládání sňatku u žen do doby o deset i více let přesahující dosažení pohlavní zralosti.

Otázka sňatkového věku má bezpochyby důležitou roli v typologii středoevropské rodiny, která v mnoha aspektech představovala od raného novověku přechodný typ mezi západem a východem Evropy. Proto Mitterauer přetiskuje ve zmíněné práci znova svou studii uveřejněnou v roce 1981 v "Ethnologia Europaea" o komplexních formách rodiny z hlediska sociálně historického. Komplexní rodinou nazývá typ rodinné domácnosti, v níž hospodáří společně více manželských párů, a to buď v linii kmenové: děd, syn a vnuk nebo laterálně: ženatí bratři a švagři. Historická typologie rodiny, jak ji navrhl před lety Peter Laslett, se v zásadě neliší od typologie Mitterauerovy. Spíše je možno říci, že Mitterauer z Laslettovy typologie vychází. Obohacuje ji však novými vztahy, které našel v historických pramenech pro rakouskou oblast. Území dnešního Rakouska je pestrostí svých ekotypů do určité míry evropskou raritou. I když se Mitterauer ve studovaném období zahrnujícím zhruba 18. a 19. století nezabývá vůbec problematikou velkoměstské rodiny, není možno říci, že by se byl omezil jen na rodinné domácnosti zemědělců. V Rakousku našel totiž od obilnářských, vinařských a pastvinářských oblastí po vysokohorská údolí se sezónní emigrací (za prací v zemědělství i podomním obchodem) či po regiony textilní i jiné domácí výroby, v protoindustriálním období, téměř všechny druhy venkovské ekonomické aktivity. Rozmanitost ekotypů působila i na rozmanitost forem organizace práce rodinných domácností a tím také na formy rodinného soužití. Do Mitterauerovi knihy zařazená přednáška v Minneapolisu z roku 1988 o formách venkovské rodiny v závislosti na přírodním prostředí a

lokálním hospodářstvím patří k nejzajímavějším pasážím.

Neméně zajímavý materiál přináší i článek z "Journal of Family History" z roku 1982, v němž Mitterauer společně s Alexandrem Kaganem provedli srovnání ruské a středoevropské rodiny v druhé polovině 18. století. Právě z takových srovnání jasně vyplyne rozdíl mezi rodinou východoevropského typu, v níž žijí ve společné domácnosti lidé různého stupně příbuzenství, ba nakonec již ani ne pokrevně příbuzní, tak jak se ocitli pod jednou střechou v důsledku vysoké úmrtnosti dětí i dospělých a zůstali v závislosti na nejstarším přežívajícím i po smrti partnerů s ním příbuzných, a mezi rodinnou domácností středoevropskou, v níž počet členů je limitován organizací práce a možností obživy za daných ekonomických podmínek. Středoevropská rodina tíhne, tak jako i západoevropská, k hospodaření jediného manželského páru, který v den svatby či brzo po ní přebírá rodinné hospodářství od rodičů, kteří odcházejí na výměnek. Stejně i děti až dospějí, převezmou hospodářství. Sourozence, kteří nedědí usedlost, je třeba vybavit tak, aby se mohli zaopatřit jinde. Pokud zůstávají pod jednou střechou s novým hospodářem, mají statut čeledi nebo podruků. Pokud není dost pracovních sil v rodině, přijímá se čeledě, která se propouští, jakmile dorostou vlastní děti a stanou se schopnými těžké práce. Stejně tendence ve vývoji zemědělských rodin běžně nalézáme i při historicko-demografickém výzkumu v českých zemích od 17. do 19. století.

Zvláštností alpských pastvinářských oblastí je velká potřeba mužských i ženských pracovních sil v rodinných domácnostech. Vzhledem k výborným podmínkám výzkumu velikosti rodinných domácností v 18. století, přesahujícím i do 19. století, dostal se tzv. rakouský typ rodiny již téměř před dvaceti lety do světové literatury o dějinách rodiny. Mitterauer se však v roce 1980 postavil v časopise "Unsere Heimat" proti některým obecně šířeným názorům o "rakouské rodině" ve statí o sociálních dějinách rodiny jako o předmětu bádání, kterou otiskuje i ve své nové knize. Na základě průzkumu mnoha farních seznamů obyvatelstva, které se

nezřídka každoročně opakují a které tvoří dnes již pozoruhodný fond ve speciální videňské databance, požaduje Mitterauer revizi nejen obecně rozšířeného názoru o tom, že v Rakousku byla v 18. a 19. století běžnou Le Playova kmenová rodina, nýbrž i samotného Le Playova učení o tradiční kmenové rodině. Domnívá se totiž, že teprve až ve 20. století s podstatným prodloužením průměrné délky lidského života se mohla stát běžnou vícegenerační rodina, zatímco v dobách, kam ji klade Le Play, byla jen výjimkou.

Za hlavní příčinu nadprůměrné velikosti rodinné domácnosti v alpských oblastech považuje Mitterauer zahrnování čeledě do rodinného společenství. To však nikterak neznamenalo zrovnoprávnění s pokrevními příbuznými v rodině. Například zemědělská čeleď v Korutanech představovala vážný sociální problém v historii evropské rodiny. V 18. století tam docházelo k zvláštnosti v podobě manželství čeledě žijící odděleně na různých statcích. V 19. století pak se tento zvyk proměnil v nesezdaná soužití bez společné domácnosti. K evropskému rekordu je nesporně nutno počítat výši nemanželské porodnosti v Korutanech, kde po celou druhou polovinu 19. století se rodilo více než 45 % dětí mimo manželství oficiálně uzavřené.

Tyto výjimečné jevy v rámci vývoje nejen rakouské, nýbrž i evropské rodiny

vedou Mitterauera a jeho žáky k dalekosáhlým průzkumům života alpské čeledi v minulosti. Sbírání životopisných pokusů poskytovalo námět k pozoruhodnému článku o životě čeledi v alpské oblasti Rakouska uveřejněnému v časopise "Quaderni storici" v roce 1988 a převzatému do nyní vydaného Mitterauerova sborníku. Ten uzavírá Mitterauerova stať z roku 1981 o proměnách v dělbě práce mužské a ženské v postindustriálním období.

Historicko-antropologické bádání Michaela Mitterauera o rodině představuje nesporně zajímavý pokus o konkretizaci pojmů, které vnesl do studia dějin evropské rodiny Peter Laslett a jeho škola. Mitterauer pracuje raději s mikroanalytickým rozбором historických případů jednotlivých rodin a s autobiografickými pokusy než s demografickou statistikou a s průměrnými počty členů rodiny. Kupodivu ho neláká hledání změn a obrátů ve vývoji evropské rodiny, což bylo například cílem sociologických výzkumů Le Playových. Zatímco však Le Play prováděl průzkumy rodin své současnosti a bez dostatečných podkladů odhadoval vývoj rodiny minulosti, Mitterauerův pohled do minulosti je erudovaný a adekvátní potřebám, které požaduje dnešní nejen sociálně historické, nýbrž i antropologické, etnografické a sociologické bádání.

Pavla Horská

Konzeptionen gegen Jugendarbeitslosigkeit. Hrsg. Leske und Budrich.

Opladen, Jugendwerk der Deutschen Shell 1990, 152 s.

Předkládaná případová studie o mládeži postižené nezaměstnaností je částí projektu OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) zaměřeného na téma "Ohrožená mládež v postižených městských oblastech". Projekt byl realizován v roce 1988. V jeho rámci byl proveden srovnávací výzkum mezi pěti městy, a to Barcelonou, Bostonem, Glasgowem, Metzem a Hamburkem. Primárním cílem projektu bylo srovnání a zhodnocení programů zamě-

řených na nezaměstnanost mládeže v těchto pěti městech a posouzení možností aplikace osvědčených postupů snižování nezaměstnanosti mládeže v dalších zemích, které se setkávají s podobnými problémy.

V případě Hamburku byla vybrána městská čtvrť Wilhelmsburg z toho důvodu, že se zde rozvíjí množství místních iniciativ sledujících snižování nezaměstnanosti a také proto, že na trhu práce jsou bezprostředně patrné trendy vyplývající z rozhodnutí politického charakteru. Výsledky výzkumné práce, které jsou obsaženy v předkládané publikaci, jsou natolik cenné, že si zasloužily samostatné zveřejnění. Výsledky jsou totiž typické i pro jiné městské regiony v rámci SRN a kromě toho je zvláště zdůrazněno,